

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend.

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

GELOVIG KRUISDRAGEN I

Zodat wij Zijn goedheid loven

'Omdat hei zo is, broeders, zo laten we, zo vraag ik u, geduldig de hand van de Here onze God dragen zo vaak we door Hein met Iccd worden bezocht en verdrukt. Laten we eraan vasthouden dat de goede Here ons slaat om te genezen en dat Hij ons benauwt om ons te vertroosten en ons op te nemen in Zijn eeuwig vreugderijk.

Laten we om dit te kunnen (we zijn van onszelf immers zo zwak en ksachteloos) onze hemelse Vader door onze Here Jezus Christus aanroepen: dat Hij in onze aanvechtingen niet ver weg zij, maar ons leide op de weg van geduld, vrede en gerechtigheid... Zodat wij Zijn goedheid loven, van nu aan, tot in eeuwigheid. Amen.'

Deze woorden vorinen het slot van de 33e preek uit het *Huysboec* van Heinrich Bullinger. De preek gaat over het christelijk verwerken van moeite en verdriet die gelovigen kunnen overkomen. De maker ervan, de 16e-eeuwse reformator Bullinger, was geen studeerkamergeleerde. Hij was een man met een open nog voor de situatie waarin de gelovigen van zijn tijd verkeerden. In zijn spreken over het lijden in de wereld, dat zowel kinderen van God als andere mensen treft, klinkt grote pastorale bewogenheid.

In vier artikelen willen we met de prediker en diens preek nader kennis maken. Eerst gaan we in grote lijnen de levensgang van Bullinger na. In een tweede artikel verkennen we het *Huysboec*, de bundel waarin de preek zijn plaats heeft. We komen dan in aanraking met de meest verspreide prekenbundel uit het gereformeerd protestan-

tisme van de zestiende eeuw. In een derde bijdrage volgen naast een karakteristiek een samenvattende hoofdljn van de preek. Het vierde artikel is een soort nabeschouwing waarin enkele kerngedeeltes uit de preek nader worden uitgewerkt. Het draagt een meditatief karakter en biedt troost voor vandaag.'

Persoonlijke, praktische vroomheid gecombineerd met klassieke vorming

Op 18 juli 1504 wordt Heinrich Bullinger als zoon van een priester geboren. Z'n vader mocht, als rooms-katholiek geestelijke, eigenlijk niet getrouwd zijn. Sinds 10 jaar leefde deze echter samen met Anna Wiederkehr aan wie hij trouw had beloofd. Heinrich, de jongste van vijf kinderen, groeit op te Bremgarten, een plaats ten westen van Zürich. Vanaf zijn twaalfde jaar bezoekt hij de Latijnse School van de Broeders des Gemencn Levens te Emmerich. Hij begint daar zijn opleiding in een bijbels humanistisch klimaat dat verbinding had met de Moderne Devotie afkomstig uit de Nederlanden. Heinrich proeft er iets van de persoonlijke, praktische vroomheid die de Moderne Devoten voorstonden. Tegelijk krijgt hij er een klassieke vorming die hem zijn hele leven is bijgebleven.

Op zoek naar vaste grond

Op 15-jarige leeftijd gaat Bullinger naar de universiteit van Keulen, twee jaar nadat Luther zijn 95 stellingen had aangeslagen. Hij Teest Luthers geschriften en die van Me-

HOOFDARTIKEL

Gelovig kruisdragen I

E. v.d. Pol

UIT DE SCHRIFT

De voortgang van het voornemen des Heren II

P. Deddens

KERKELIJKE LEVEN

Onbetaalde rekeningen

C.J. de Ruijter

KUNST

Rembrandt en Rafaël

Willem L. Meijer

OP MAAT

Gemeente-zijn in Ommen

H. Folkers

ROEKBESPREKING

Massamedia

Kinderen van één Vader

PERSSCHOUW

W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

lanchton. Hij krijgt zijn twijfels over de roomse sacramentsleer.

Op zoek naar vaste grond voor zijn geloof, bestudeert hij de kerkvaders: Chrysostomos, Ambrosius en vooral Augustinus. Deze doen allen een beroep op de Schrift. Steeds meer wordt dat zijn laatste houvast. Door persoonlijke Schriftstudie groeit Bullinger naar een nieuw, reformato-
risch inzicht. Voorjaar 1522, amper achttien jaar, breekt hij met de roomse kerk. Hij gaat lesgeven aan de klooster-
school te Kappel. Maart 1526 wordt het klooster gerefor-
meerd en wordt het een soort opleiding voor predikanten.
Voor studenten en andere belangstellenden geeft Bullinger
er iedere dag 's morgens een uur onderwijs in de Schrift.
Deze bijbelverklaringen zijn bewaard gebleven. Heel dui-
delijk komt daarin een bewogen, pastorale houding naar
voren. Bullinger bemoedigt wie aangevochten worden en
twijfelen of in geloofsstrijd gewikkeld zijn.

Bullinger en Zwingli

In 1529 trouwt Bullinger met Anna Adlischwiler die eerst
non was. Hij wordt predikant in zijn geboorteplaats
Bremgarten. Ondertussen heeft hij ook kennis gemaakt
met het werk en de persoon van Zwingli, de reformator
van Zürich. In 1531 wordt Zwingli in een oorlog tussen
protestanten en rooms-katholieken gedood. Bullinger gaat
dan naar Zürich om er de reformato-
rische arbeid van Zwingli voort te zetten. Deze taak heeft hij tot aan het
eind van zijn leven uitgevoerd. Hij heeft er gewerkt met
een open oog voor heel Zwitserland en met een brede blik
op gereformeerd Europa.

De trouw aan de Reformatie wordt mei 1532 door de stad
Zürich plechtig vastgelegd. Bullinger ontwerpt dan een
concept tot vernieuwing van het schoolonderwijs. Deze
schoolverordening vindt elders in reformato-
risch Europa

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (eindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR.
M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUIJTER, DRS.
H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland).

Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiter-
lijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

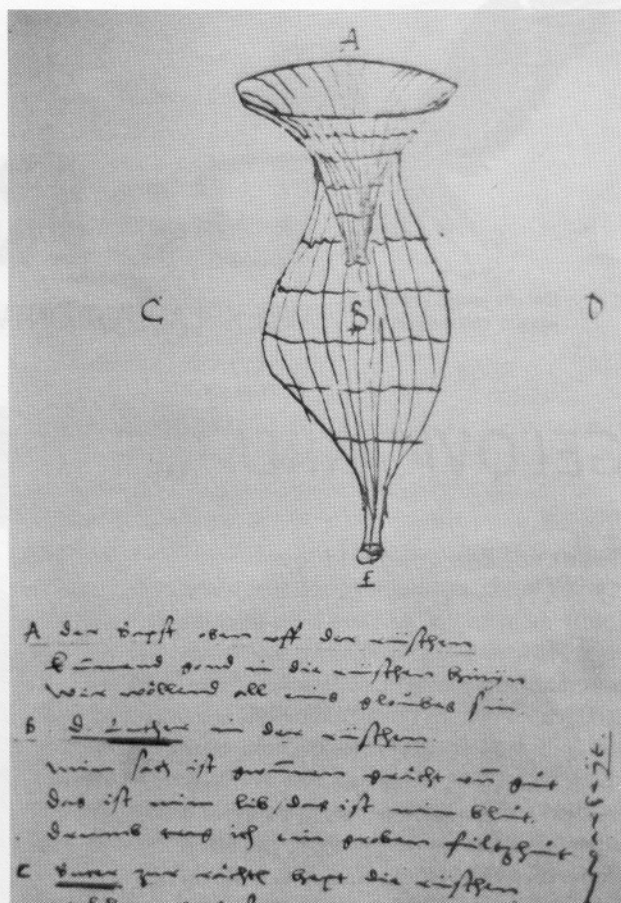
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan
artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

'Met een open oog voor heel Zwitserland en met een brede blik op gerefor-
meerd Europa.' Unieke tekening en vers door Bullinger zelf geschreven. Hij
probeert in een beeld met behulp van letters de onderlinge verhouding tussen
de reformatoren te bepalen in het godsdienstig krachtenveld van zijn tijd. Zo
staat de letter B voor Luther, C verwijst naar Bucer en D naar Capito. A is de
paus-kerk waar allen vandaan komen. E is waar men elkaar in geloof moet
proberen te vinden. Zürich Staatsarchiv, Eii 337, 304. Ter hand gesteld door
dr. Kurt Jakob Rüetsch die zich bezig houdt met de Bullinger Briefwechsel
Edition, Zürich.

navolging: in Straatsburg, in de Nederlanden, ja zelfs tot
in Engeland. Hij sticht er verder een theologisch semina-
rie en streeft een zo goed mogelijke opleiding tot dienaar
van het Woord na. Ook bepleit hij geestelijk toezicht over
alle ambtsdragers.

Na zijn ambtsaanvaarding neemt hij de weduwe van
Zwingli met haar kinderen op in zijn huis. Het is een goed
voorbeeld van zijn pastorale bewogenheid. Zijn pleegzoon
Rudolf Gwalther (die in 1575 zijn opvolger wordt) trouwt
met een dochter van Zwingli. Zijn dochter Anna trouwt
met Ulrich Zwingli jr., later hoogleraar te Zürich.

Geschiedenis, lijden en verbondstheologie

Vanuit Zürich heeft Bullinger een goed oog voor de
moeilijke situatie in andere steden en streken. Hij helpt de
kerk haar kruis te verstaan. Als ervaren zielzorger weet
hij van persoonlijke aanvechting als gevolg van zonde,
armoede, ziekte en dood. Tegelijk heeft hij weet van de
tijdsomstandigheden waarin de kerk leeft. Zijn briefwis-
seling is zeer uitgebreid. Met tot nog toe 12000 bekende
stukken is zijn correspondentie veel omvangrijker dan die

van Luther en Calvijn en Zwingli samen. Politieke en kerkelijke verhaudingcn in heel Europa komen in zijn brieven in beeld. Steeds staan hem de met de Reformatie samenhangende aanvechtingen en verdrukkingen voor de geest. Zijn correspondentie heeft een bereik van Engeland tot Polen en Hongarije, van Denemarken tot Italië. Koningen en prinscn horen evengoed tot de kring aan wie hij schrijft, als arme studenten en predikanten, weduwen en vluchtelingen. In een tijd waarin de kerk zowel politiek als confessioneel bedreigd wordt, ziet Bullinger een opdracht tot vertroosting liggen. Zo wordt er in 1559 bij twee reformatische drukkerijen in Hongarije en Zevenburgen een rondzendbrief van hem uitgegeven. Deze brief, die tevoren door velen met de hand was overgeschreven, is gericht aan verdrukte geloofsgenoten in Hongarije. Ze gaan gehukt onder de Contra-Reformatie en onder de mohammedaanse Turken. Dit betekent voor hen een bittere isolering: uitgesloten uit de eigen dorps- en stadsgemeenschap. Bullinger wijst hen echter op goed gezelschap: de nieuwtestamentische christenen, die vervolgd werden in het machtige Romeinse Rijk en ook de oudtestamentische Israëlieten, die in ballingschap leefden onder vreemde heerschappij van Assyriërs, Babyloniërs en Perzen. Voor het belijden van Christus moet misschien wel het eigen leven worden opgeofferd. Om de evangelische waarheid moeten we hereid zijn vervolging, verachting en beroving van bezit op ons te nemen, ja zelfs de dood. 'Want het is de hoogste zaligheid, om met Christus en alle heilige martelaren in het kruis verenigd te worden in de tegenwoordige wereld. In de toekomstige wereld zullen we dan met hen verenigd worden in heerlijkheid', aldus de troostbrief.

In de prediking troost en roept Bullinger tot Godsvertrouwen op. Bewust haalt hij er de geschiedenis bij. Hij is er vast van overtuigd, dat daarin de vervulling van Gods beloften en dreigingen kunnen worden aangetoond. In de geschiedenis werkt God zijn verbond met mensen uit. Het concentratiepunt daarvan is Christus. Deze heeft door zijn lijdensweg verlossing bewerkt en volmaakte gehoorzaamheid getoond. Temidden van moeite en vervolging in de reformatietijd roept Bullinger dan ook op tot navolging van Christus. Het gaat hem om het ene, eeuwige verbond dat Oude en Nieuwe Testament en ook de eigen tijd omvat. Hiermee is het karakter van zijn theologie getekend: het is heilshistorische verbondstheologie waarin constant wordt opgeroepen het eigen lijden positief te ondergaan. Apostelen en martelaren zijn gehoorzaam in het voetspoor van Christus gegaan. Deze voorbeelden van Oude en Nieuwe Verbond kunnen de eigen geloofskracht sterken. Het unieke Voorbeeld van Christus, de grondlegger van het Verbond, krijgt in Bullingers theologie het hoofdaccent.

Geestelijke doorwerking van Bullingers werk

Bullinger sterft september 1575. Vooral de laatste tien levensjaren waren zwaar. In de jaren 1564 en 1565 verloor hij zijn vrouw en zijn vriend Calvijn, drie dochters, een zwager en zijn vrienden Blaurer, Gessnor, Froschauer,

Heinrich Bullinger.

Bibliander. Fabricius en Farel. In zijn *Diarium* (Dagboek) heeft hij zijn eigen levenbeschrijving gegeven. Meer dan honderd geschriften heeft hij geschreven, waaronder een geschiedenis van de oorsprong van de Wederdoper? en een Zwitserse geschiedeniskroniek.

Voor het belijden van de evangelische waarheid heeft Bullinger sterk samenbindend gewerkt. Een door hem opgestelde persoonlijke belijdenis werd door vrijwel alle Zwitserse kerken ondertekend. Deze (tweede) Helvetische Confessie werd ook aangenomen in Frankrijk, Engeland, Schotland, Denemarken, Oostenrijk, Hongarije, Polen en Tsjechoë. Het is een van de invloedrijkste belijdenisgeschriften van de Gereformeerde Kerken in Europa geworden. Meer dan honderd uitgaven in dertien talen verschenen in de loop van de tijd.

Bullinger is een onvermoeid prediker geweest. In de eerste jaren van zijn ambtswerk preekte hij wekelijks tot zes keer. Later hield hij in de regel de zondagmorgenpreek, een preek op dinsdag en een op vrijdag. In totaal heeft hij tussen de 7000 en 7500 preken gehouden. Hele hoeken van het Nieuwe Testament heeft hij voor de gemeente uitgelegd en toegepast. Deze arbeid heeft hij vastgelegd in een commentaar op het Nieuwe Testament. Dit commentaar heeft internationale bekendheid gekregen. Al in 1539 schreef een Oostfriese predikant aan Bullinger, dat in Holland en Friesland alle vromen zich van harte verheugden over zijn commentaren.

Naast dit commentaar zijn het vooral Bullingers preken die geestelijk hebben doorgewerkt.

Nu we enigszins kennis gemaakt hebben met de persoon van Bullinger, gaan we in het volgende artikel zijn prekenbundel *Huysboec* nader verkennen. F. van der Pol

I Notemateriaal blijft hier achterwege. Nadere verwijzing volgt in een noot bij het slotartikel.

DE VOORTGANG VAN HET VOORNEMEN DES HEREN II

Elke tong die zich in het gericht tegen u keert, zult gij in het ongelijk stellen.

Jesaja 54 : 17

Troost ook voor wie in ballingschap geboren **was**, is er door God. Hij is geen mens, die maar wat experimenteert, het nu eens zus en dan weer zo doet, nu eens aardig, dan boos en streng, zonder aanwijsbare **oorzaak**. Hij heeft een vast voornemen en vast plan. Toen Hij deze wereld ging scheppen was dat maar niet een riskante onderneming, waarvan Hij zelf de afloop niet kende. Ballingen in Babel mogen er vast van overtuigd zijn dat zij bij dat vaste plan van God **betrokken** zijn.

Tegenwerking tegen dat voornemen van de **HERE** is er geweest sinds het paradijs. De satan heeft sinds dat begin mensen tegen God willen opstoken. Het is hem aardig gelukt. Hij had het al voor elkaar dat de tempel een plaats was waar je zowat alle afgoden uit die tijd kon vereren terwijl er voor brandoffers voor de **HERE** geen plaats meer was.

Wat een wonder van de **HERE**, dat er, toen Hij zijn volk prijs gaf aan de vijandige **Babyloniërs**, toch jonge mannen waren, die pertinent weigerden onreine spijs te eten al was het aan het hof van de koning, en al stond hun toekomst en misschien hun leven daardoor op het spel. Liever een dieet **van** groenten en geen ander drinken dan water, liever tegen **het gebod** van de koning in gaan, dan het gehad van de Koning der koning-en te schenden. Bij het eindexamen voor de koning slaagden ze met glans: ze hadden **de** beste cijfers. Zonder dat de koning het wist werd zijn opclidingssysteem **daarmee** in het ongelijk gesteld (Dan. 1).

Maar 't voornemen van de **HERE**; zijn vaste plan tot verlossing **van** zijn volk en behoud van **zijn** schepping ging verder. Goudsmiden werden aan het **werk** gezet met het construeren van een monumentaal gouden beeld. Bijna kamerbreed en flathoog. Toen hadden **drie** jonge mannen de moed om de wet van de koning te trotseren, niet te buigen voor dat beeld. Toen waren er 'tongen die zich tegen hen keerden', ze werden aangeklaagd en in een **monstrueus** bedenksel van technisch kunnen aan de dood overgeleverd. Maar die dood kwam niet. En de koning moest erkennen: er is geen god die zo verlossen kan als de God van Sadrach, Mesach en Abednego. Aanklagers

in het ongelijk gesteld! Wettelijk de Naam van de enige God beschermd (Dan. 3).

Dat betekende in die tijd nog niet een eind aan de tegenstand. Er steken een paar mannen de koppen bij elkaar. Ze willen wat tegen Daniël. Maar hoe? Ze geven eerlijk toe: we kunnen niets tegen hem inbrengen. **Alleen** op het punt van zijn dienst **van** God (Dan. 6 : 6).

Er komt een wet tegen het bidden; onder camouflage: alleen de koning mocht je aanbidden. Daniël, die het weigert, wordt in een kuil geworpen waarin leeuwen vrij spel krijgen, maar geen haar wordt hem gekrenkt. 'Omdat hij op zijn God had vertrouwd.' De aanklagers met hun gezinnen worden door de leeuwen **verscheurd**. Jesaja's profetie komt uit: '**Wie** u aanvalt zal over u vallen' (Jesaja 54 : 15) en: 'elke tong die zich tegen u keest zult gij in het ongelijk stellen'. Zelfs de koning moet erkennen: Hij is de levende God, die blijft in eeuwigheid; zijn koningschap is onverderfelijk en zijn heerschappij duurt tot het einde (Dan. 6 : 27).

Getroost leven, ook in tijden van openlijke tegenwerking is: opkomen voor de eer van die God, die vasthoudt aan zijn vaste **plan**.

P. Deddens

ONBETAALDE REKENINGEN

Schrijven lijkt een eerste levensbehoefte te zijn in de gereformeerde wereld. Bladen en tijdschriften hebben we de laatste honderd jaar gekend in menigte. Maar altijd leek er nog weer plaats voor iets nieuws. Zo verscheen een jaar geleden het bbd *Bij de Tijd* als een nieuwe loot aan de aloude gereformeerde lectuurstam. En binnen korte tijd wist het bbd zich een eigen plaats te verwerven. Mede via uitgekende publiciteit werd *Bij de Tijd* een begrip. Een verschijnsel, waar je niet omheen kunt. In een paar artikelen wil ik een paar kanttekeningen plaatsen.

Een nieuw geluid

Er is ul even in de kerkelijke pers gediscussieerd of dat nou zo nodig moest, een nieuw blad erbij. *Bij de Tijd* reageerde erop, door (onder andere) nadruk te leggen op het nieuwe. 'Bij de Tijd gaat nieuwe discussies aan en voert oude gesprekken op een nieuwe wijze.' En bij verschijnen kondigde men al aan: 'Waar nodig zullen we nieuwe wegen inslaan. Reeds op gang gekomen vernieuwingen willen we ondersteunen'. Een nieuw geluid dus.

En het moet gezegd worden: dat maakt men waar. Al meteen valt dat nieuwe op in de presentatie van het blad. Uiterlijk en vormgeving zijn heel eigentijds. Er worden altijd veel foto's en andere illustraties opgenomen. De opbouw van de artikelen is heel overzichtelijk. Veel tussenkopjes en opvallende uitspraken die als blikvangers het beeld levendig houden. Er staan geen moeilijke woorden in. En het niveau is zorgvuldig afgestemd op de hedendaagse lezer. Kortom, een produkt dat zeker in presentatie zeer bij de tijd is. Dit soort vormgeving is in de kerkelijke pers toch wel nieuw te noemen. Ik denk, dat onder ons niet eerder een kerkelijk blad verschenen is, dat communicatief zo hoog scoort als dit. Een uitzondering maak ik alleen voor *Kivive*, dat mijns inziens het enige blad is, waarmee je *Bij de Tijd* kunt vergelijken.

Maar vormgeving is niet alles. Ook in thematiek komt het blad met een nieuw geluid.

Nieuwe thematiek

Bij de Tijd wordt nogal eens vergeleken met *Reformanda* en *De Reformatie*. Dat suggereert, dat alle drie de bladen

zo'n beetje dezelfde sector van het kerkelijk leven bestrijken. Voor een belangrijk deel is dat natuurlijk ook waar. *Bij de Tijd* schrijft ook over vrouwenkiesrecht, over liturgie, over de preek, over evangelisatie, over de synode, enzovoort. De onderwerpen die je in kerkelijke bladen kunt verwachten. Maar wie een paar nummers doorbladerd, merkt al gauw, dat de vergelijking toch niet helemaal opgaat. Er is in de thematiek ook iets nieuws. Ik noem een willekeurig rijtje onderwerpen: Mag ik mijzelf liefhebben? Christelijke gastvrijheid. Christelijk feestvieren in het gezin. Liefhebben met één talent, enzovoort.

Er zit in die aangesneden thema's onmiskenbaar iets nieuws. Het nieuwe is mijns inziens het persoonlijke facet dat in al die onderwerpen een belangrijke rol speelt. (Ook hier valt op, dat *Kivive* een soortgelijke gerichtheid vertoont.) Dat aspect wordt benadrukt door het interview dat elk nummer bevat. Nu is een interview een loekende journalistieke vorm, die al veel langer wordt toegepast. Maar in *Bij de Tijd* is de persoonlijke geloofsbeleving altijd een belangrijk element in de interviews. Er wordt gericht gevraagd naar de manier waarop je je betrokken voelt in het werk en plan van God.

Ik constateer, dat *Rij de Tijd* grote aandacht besteedt aan de persoonlijke kant van geloven en belijden. Onder die noemer zou je mijns inziens het nieuwe van dit blad kunnen samenvatten. Ik wil daarmee niet zeggen, dat dit soort thema's niet eerder en in andere bladen onder ons aan de orde gesteld zijn. Wie het rijtje onderwerpen nagaat, zal altijd wel artikelen uit de kerkelijke pers kunnen aanwijzen, die hetzelfde thema aansnijden. Maar ik gaf hierboven al aan, dat de manier waarop het gebeurt een bepaalde samenhangende tendens vertoont, die echt nieuw te noemen is.

Onbetaald

Als een geluid echt nieuw is, werd het eerder kennelijk nog niet gehoord. Dat wijst erop, dat er een bepaald gemis was. En ik denk, dat binnen onze kerken dat gemis ook inderdaad wel gevoeld werd. Er waren ook al wel eerder symptomen, dat men behoefte ging voelen aan een meer persoonlijke benadering van geloven en belijden. Zelf zie ik de oprichting van de vereniging E&R aan het begin van de zeventiger jaren (met heel de ervaring van de evangelisatie daar omheen) als zo'n eerste symptoom. En de discussie over geloofsbeleving heeft sindsdien veel impulsen ontvangen. Diverse bladen hebben daarin hun aandeel geleverd. Maar dan vaak toegespitst op een bepaald aspect. Je kunt dan denken aan het blad *Opdracht*,

waar een en ander in het kader van de evangelisatie aan de orde gesteld werd. Maar ook *De Reformatie* heeft eigen bijdragen geleverd. Te denken is b.v. aan de artikelenreeks 'Klank en Weerklank' van C. Trimp. Toch is het nu voor het eerst, dat die persoonlijke kant van het geloof in een wat bredere benadering aan de orde gesteld wordt. En hier dan toegepast als formule voor een kerkelijk tijdschrift.

Ik meen, dat *Bij de Tijd* onder die ene noemer een aantal onbetaalde rekeningen van de vrijgemaakte kerken presenteert. Daarmee bedoel ik dat de bedoelde thema's onderbelicht zijn gebleven in onze kring. Terwijl we aan andere zaken wel veel aandacht gegeven hebben, bleven er rond dit soort onderwerpen wel eens wat blinde vlekken. Niet dat we aan de bedoelde thema's nooit iets gedaan hebben. Maar ze stonden niet in het centrum van de aandacht en konden daardoor soms wel eens wat naar de marge gedrukt worden. Uitgesproken aandacht voor persoonlijke vroomheid, ontwikkeling van een eigen christelijke stijl, werken aan liefdevolle polemiek enzovoort, zijn niet de zaken waar we de meeste energie in gestoken hebben. Het zijn vaak onbetaalde rekeningen gebleven. En uiteindelijk is veel op die noemer terug te voeren: de persoonlijke kant van geloven en belijden is in de vrijgemaakte kerken lang niet altijd goed uit de verf gekomen. Wat dat betreft denk ik, dat we eerlijk moeten erkennen, dat *Bij de Tijd* wezenlijke onderwerpen aansnijdt. Het is niet maar een gat in de markt, waar men zich instort. Het blad wil voorzien in een behoefte die heel wezenlijk is voor het christelijk geloof.

Opnieuw beginnen?

Als ik het verschijnen van *Bij de Tijd* typeer als het presenteren van een onbetaalde rekening, bedoel ik dat dus duidelijk als een positieve waardering. We moeten eerlijk in zo'n spiegel willen kijken en dan ook kritisch durven doormeten, welke weg we met elkaar hebben afgelegd. En dan vooral, wijzer geworden, weer verder met elkaar. Als je een onbetaalde rekening gepresenteerd krijgt, kun je niets beters doen dan alsnog te betalen. *Bij de Tijd* wil daaraan duidelijk een bijdrage leveren. Die is onze aandacht dan ook volledig waard.

Toch heb ik daar nog wel een kritische kanttekening bij. Het gaat mij vooral om het kader, waarbinnen wij die rekening gepresenteerd krijgen. Zoals gezegd, aan de presentatie is alles gedaan in dit blad. Men zorgt dat het nadrukkelijk overkomt, wat men te zeggen heeft. Met als gevolg, dat wat eerst in sommige opzichten wat marginale aandacht kreeg, nu opeens de centrale boodschap is geworden. En opeens blijkt er zoveel nog niet betaald te zijn, dat je je afvraagt, of we als vrijgemaakten überhaupt wel eens naar onze rekeningen gekeken hebben. Want wat ons als vrijgemaakten heeft beziggehouden de afgelopen vijftig jaar, komt tot nu toe nauwelijks aan bod in *Bij de Tijd*. Een enkele keer, zoals b.v. in het novembernummer wordt er aandacht aan besteed. In het betreffen-

de artikel gebeurt dat onder de programmatische titel: Verandering en correctie.

Bij die aanpak voel ik onweersaanbaar de vraag opkomen: is er dan niets uit onze vrijgemaakte verleden, waarop we voor de toekomst kunnen voortbouwen? Zouden we echt alles achter ons moeten laren en vanaf een nullijn opnieuw moeten beginnen?

Een illustratie

Wat ik bedoel wil ik illustreren aan de hand van een artikel over het gereformeerd onderwijs (nummer 9, p. 26-30). De auteur heeft een aantal kritische vragen aan het gereformeerd onderwijs. Voor zover ik dat kan bekijken snijdt hij ook echt reële problemen aan. Maar het is allemaal gevat in een kader waarin positieve kanten van het gereformeerd onderwijs niet aan de orde komen.

Dat voel je eigenlijk al aan, als het artikel opent met een oud-bestuurslid van een gereformeerde schoolvereniging. De man slaat met de vuist op tafel als de doopbelofte ter sprake komt: daarvoor lieten ouders vroeger hun kinderen kilometers reizen. Tegenover hem wordt een moeder getekend, die veel verdriet heeft beleefd aan de gereformeerde school, doordat haar dochter niet goed werd opgevangen. Haar zontje gaat wel met plezier naar die school, maar ja, die kan dan ook goed leren. Maar haar oudste zoon, die naar het gereformeerde voortgezet onderwijs gaat, moest ook al constateren dat daar erg veel dingen niet kloppen.

Hoewel de auteur begint met te ontkennen, dat hij karikaturen wil schetsen, schrijft hij toch een artikel van vijf bladzijden, waarin geen goed woord over gereformeerd onderwijs staat. Ja, één goed woord: Na een aantal forse beschuldigingen in de richting van gereformeerde scholen (onder andere, dat de leer en de gereformeerdeheid van de school vaak belangrijker waren dan de pedagogische en didactische uitgangspunten) stelt hij de vraag: 'Maar is er vandaag dan geen kentering te zien, gaat het nu dan niet veel beter wat dat betreft?' En dan is het antwoord: Jazeker. Dat ene woord is het enige goede dat aan het gereformeerde onderwijs wordt gewijd. Verder slechts kritiek en aanwijzingen wat er anders zou moeten.

Nogmaals: voorzover ik dat kan bekijken, komen er reële problemen op tafel. Maar als ik zo'n artikel lees, krijg ik het gevoel over me, dat er vaak eigenlijk maar weinig deugt in het gereformeerde onderwijs. Je vraagt je af: Zijn er dan alleen maar onbetaalde rekeningen? Of zou er in die veertig jaar onder de zegen van de Here toch ook iets tot stand gekomen zijn, waar we bij gewonnen hebben? Ongetwijfeld zal er in het gereformeerd onderwijs constant bijgestuurd en gecorrigeerd moeten worden. Maar zou je daarbij niet kunnen voortbouwen op resultaten die intussen al bereikt zijn?

Gereformeerd en bij de tijd

Bij zo'n artikel voel ik kriebels opkomen. En dat heb ik een beetje in het groot, als het over het blad als geheel

gaat. Ik wil daarbij eerlijk zeggen, dat de negatieve toon van bovengenoemd artikel gelukkig lang niet altijd zo domineert. Er zijn echt veel artikelen, die je met plezier leest. Maar wel blijft het waar, dat de vrijgemaakte kerken, hun geschiedenis en hun praktijk, vrijwel nergens met waardering ter sprake komen. Dat vind ik vreemd. Ik mis het. *Bij de Tijd* brengt niet onder woorden, waar we als vrijgemaakte kerken dankbaar voor mogen zijn in de weg die de Here met ons gegaan is. Ik kan dat niet plaatsen. Het kan toch niet de bedoeling zijn, dat we uit reactie nu een andere blinde vlek gaan creëren?

Graag wil ik dat ook wat nader toespitsen. Een belangrijke trek van de vrijgemaakte kerken is, dat zij sterk ge-waakt hebben voor de bewaring van de belijdenis. Dat is ook beslissend voor een gereformeerde kerk. Maar die belijdenis is in feite de grote afwezige in al de nummers die tot nu toe verschenen zijn. Waar de confessie een enkele keer genoemd wordt is dat marginaal. Nu zou het eventueel kunnen zijn dat dat toevallig zo uitkomt, omdat de gekozen thema's zich er niet voor lenen. Toch is dat niet het geval.

Ik zou dat willen illustreren aan twee artikelen van Jan Hoogland (nummer 1) en Jan Huijgen (nummer 9). Reiden houden zich namelijk bezig met fundamentele beschouwingen over de gang van zaken in de vrijgemaakte kerken. Jan Hoogland stelt dat in onze kring jarenlang gedacht is, dat men de waarheid in bezit kon hebben. Daartegenover pleit hij voor veel meer discussie als een proces waarin we ons verantwoorden tegenover elkaar. Hij stelt dat meningsverschillen onder ons berusten op verschillende interpretaties van één waarheid. Het is op zijn minst merkwaardig, dat in zo'n fundamentele analyse de confessie als belijdenis van de waarheid volledig ongenoemd blijft.

Hetzelfde geldt voor de analyse van Jan Huijgen. Hij signaleert, dat jongeren onder ons afhaken, wanneer de grote verhalen over kerk, ambt, cultuurmandaat en verbond eindeloos maar herhaald worden. Vanuit die crisis ziet hij een zekere pluraliteit ontstaan. Tegelijkertijd komt er een ervaring van leegte op, in de relatie tot God. Als uitweg wijst hij de praktische geloofsgemeenschap met Christus als de belangrijkste invalshoek om open en eerlijk om te gaan met deze 'leegte-vragen'. Daarbij noemt Huijgen wel twee dogma's. Maar het valt ook hier op, dat de belijdenis buiten beschouwing blijft. En dat toch in een fundamentele bespreking van wat er aan de orde is in gereformeerde kerken.

Voor alle duidelijkheid: ik meen niet, dat met zo'n constatering genoeg gezegd is over die artikelen. Ik ben van mening dat zowel Hoogland als Huijgen een analyse bieden, die elementen bevat, waar we mee verder kunnen werken. Maar het is vreemd, dat daarbij de belijdenis van de kerk op geen enkele manier ter sprake komt. Dat is vreemd omdat de geloofsgemeenschap, waar beiden over spreken, ook uitgedrukt wordt in onze gezamenlijke belijdenis.

Het gemis in de artikelen van Hoogland en Huijgen is

mijs inziens toch wel voor een belangrijk deel typerend voor de hele redactionele opzet van *Bij de Tijd*. En dat is vreemd. Want de eerste verantwoording van de redactie draagt de titel: Gereformeerd en bij de tijd: een sterke combinatie. Dat is inderdaad sterk. Maar de vraag is: Hoe wordt dat gereformeerde dan onder woorden gebracht?

Een vraag

Dit alles overwegend heb ik een vraag aan de redactie van *Bij de Tijd*: U presenteert rekeningen die binnen de vrijgemaakte kerken onbetaald zijn gebleven. U wilt bijdragen leveren om met elkaar in de kerk die rekeningen te kunnen voldoen. Daar kunnen we erg blij mee zijn. Zou u ook duidelijk kunnen en willen aangeven of en hoe we daarbij gebruik kunnen maken van het kapitaal dat ons gegeven is in de belijdenis van de kerk? En zou u onder woorden willen brengen of de erfenis, die we vanuit de recente geschiedenis van deze kerken naar ons toe zien komen, waardevol genoeg is, om kapitaal te leveren, dat we nodig zullen hebben bij het voldoen van opstaande rekeningen?

C.J. de Ruijter

De Joodse Bruid

Blikken en woorden geweken.
Nabijheid – open, beschroomd –
 die volstroomt. Hands die spreken.
 Bloed dat het wint van de droom.
 Harten die slaan met de bede
 om een levenslang visioen.
 Overweldigende vrede
 die zingt in boud veumiljoen,
 juicht in goud, in bruinen fluistert.
Vrijheid die twee zielen bindt.
 Door hun diepst verlangen ruist hef
wederzijds geheim: zich zo
 geven, zo ontvangen weten,
 dat het eigen wezen groeit,
 dat het, door geen oog gemeten,
 de geliefde openbloeit.

Willem L Meijer

REMBRANDT EN RAFAËL

In het kader van de manifestatie 'De gouden eeuw van Amsterdam' presenteert het Rijksmuseum enkele topstukken van Rembrandt. Van zeven doeken zijn oude vernislagen verwijderd.' Ze worden tot en met 1 augustus in de zogeheten Eregalerij tentoongesteld. Het publiek – aldus de uitnodiging – kan 7e gaan zien in 'nieuw licht'.

Dit is natuurlijk letterlijk bedoeld. De stofuitdrukking komt beter tot haar recht, de dieptewerking heeft **weer** het beoogde effect, en de kleuren stralen onverwacht helder. Bovendien is bij elk van de schilderijen wel iets ontdekt dat zich tot nu toe aan **het** oog onttrok. Het is niet uitgesloten dat **dit** leidt tot nieuwe (accenten in de) interpretatie.

Voor deze bijdrage is De Joodse Bruid gekozen, een schilderij waar, figuurlijk gesproken, al eerder 'nieuw licht' op viel. Maar dat lijkt nog weinig te zijn opgevangen. Beroemde schilderijen worden vaak beter herkend dan gekend.

Italiaans voorbeeld

Wat het motief betreft wijst dit doek uit 1666 anderhalve eeuw terug, naar een renaissancecompositie uit het Italië van paus Leo X.

In 1517 begon Rafaël in een galerij van het pauselijk paleis aan een uitgebreid programma van bijbelse historieschilderingen. Onderwerp vormden o.a. de levens van de aartsvaders. Een reeks van vier wandschilderingen werd gewijd aan het leven van Isaak. Een van deze fresco's bracht de situatie in beeld dat Abimelech 'eens door het venster keek' en zie, hij zag hoe Isaäk en Rebecca elkaar aan het liefkozen waren (Gen. 26 : 8).

In dit tafereel legt Rebecca een been over Isaäks been, wat in de beeldtaal **van** die dagen wil zeggen **dat** de gelieven geslachtsgemeenschap zoeken.

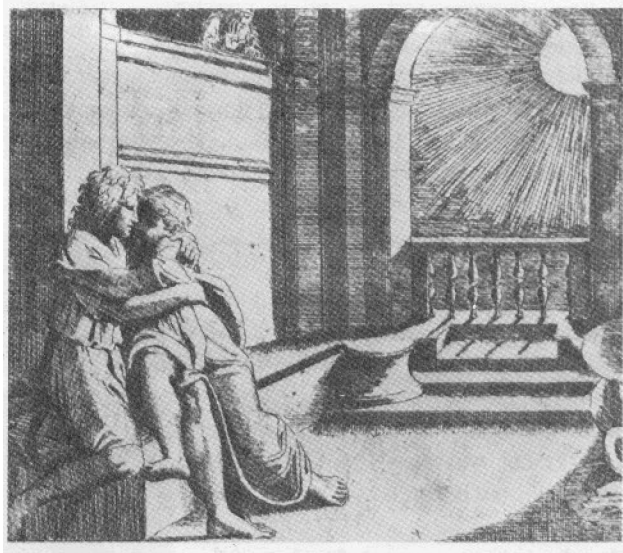
Ook als men, zoals Rembrandt, voor **zn** artistieke vorming niet naar Italic reisde, kon men zulke composities leren kennen. Ze werden in **prent**vorm nagemaakt en verspreid (afb. 1).

Zo'n **reproductie** moet ook Rembrandt onder ogen gekomen zijn. Ze bracht hem op het beeld-idee voor De *Joodse Bruid*, zoals blijkt uit een bewaard gebleven schets (afb. 2).

Ook andere voorbeelden gaven voedsel aan Rembrandts verbeelding ten aanzien van dit thema. Deze toedracht is boeiend. Ze leert ons tenminste drie dingen.

Allereerst, dat ook **een** groot kunstenaar niet origineel is op de manier zoals de romantici het zich later voorstelden. Zij meenden dat een genie alles uit zichzelf haalt.

Vervolgens dat Rembrandt het **vermogen** bezat om aan een bekend motief een geheel eigen wending te geven. De schets laat zien dat hij **al** dadelijk de opdringerige gebaren wegliefte en zich concentreerde op het zeldzame thema van de huwelijksliefde. Ook de minimale aanwezig-

Afb. 1. Prent door Badalocchio naar Rafaël

heid van Abimelechs gelaat – iets naar rechts tegen de bovenrand van de schets – vinden we op het schilderij niet terug.

Samenvattend kan gesteld worden dat Rembrandt uit het verhalende, enigszins voyeuristische tafereeltje van Rafael een uitzonderlijke sfeer ontwikkelt, waarin intimiteit zich verbindt met ernst en waardigheid.

Isaäk en Rebecca

In de derde plaats attendeert het feit van deze ontlening ons op het willekeurige van de gangbare titel. We hebben niet te maken met zo maar een stel. Rembrandts **figuurstuk** houdt verband met het genre van de historieschildering.

Afb. 2. Schets door Rembrandt naar prent (afb. 1)

MASSAMEDIA

Dit omvattende perspectief sluit niet uit dat hier tevens sprake kan **zijn** van een 'huwelijksreportage', maar dan in de **zin** van het rollenportret. Dit sluit voor ieder de mogelijkheid in, het eigen huwelijk in 't verlengde te zien van dat van de aartsvaders en -moeders. Met hen **staan** wij in de lijn van de ene heilsgeschiedenis: kinderen van Abraham, dochters van Sara.

Dit brengt met zich mee dat we ook de titel van het schilderij niet op romantieke wijze 'uit onszelf' mogen halen. Destijds 7ag men in het tafereel een joodse vader die zijn dochter uithuwelijkt! (Vandaar *Het Joodse Bruidje*.)

Door het speurwerk van Christian Tümpel² begrijpen we **nu** dat de titel zou moeten luiden *Isaäk en Rebecca*. Maar van een wereldberoemd misverstand ben je niet zo maar af. Zoals de *Nachtwacht* nog altijd *Nachtwacht* heet, ook al weet langzamerhand iedereen dat het doek geen wacht bij nacht voorstelt, zo wordt ook in de nieuwste publicaties het besproken werk nog steeds betiteld als *De Joodse Bruid*. Gelukkig komt dit niet in mindering op de de lyrische kracht waarmee Rembrandt hier de liefde tussen man en vrouw bezingt.

Van hoogtepunt naar beginpunt

De Joodse Bruid behoort tot de hoogtepunten van de 17e-eeuwse schilderkunst. Hoogtepunten zijn altijd aantrekkelijk. Maar het is evengoed zinvol terug te kijken naar het begin van zo'n ontwikkeling. Waaraan ontsprong deze traditie? De groten staan op de schouders **van** voorgangers. Die legden in **hun** tijd de basis. Hoe pakten ze dat aan? Op welke keuzen berustte hun werk? Hoe nieuw was dat toen?

Het Rijksmuseum heeft het plan, op 11 december een tentoonstelling te starten die de hlikrichting van dit type **vra**gen heeft: 'Dageraad der Gouden Eeuw'. Op het **pro**gramma staan liefst 350 kunstwerken uit het begin van de Hollandse **traditie**, d.w.z. uit de periode omstreeks 1600. Als de verwachting niet **bedriegt** wordt deze expositie rond het beginpunt een nieuw hoogtepunt van de manifestatie.

Willem L. Meijer

¹ Het zijn: Portret van Titus als **monnik**, Zelfportret als apostel Paulus, Stilleven met twee dode pauwen, De Staalmeesters, De Verloochening van Petrus. Het Joodse Bruidje en Portret van Johannes Uytenbogaert. Misschien volgt nog De anatomische les van Dr. Deyman.

² Christian Tümpel, Rembrandt (serie: De Grote Meesters), Amsterdam 1975. Hieraan zijn ook de illustraties bij dit artikel – prent en tekening – ontleend (p. 30). Zie verder het standaardwerk van dezelfde auteur, Rembrandt, Becht/Amsterdam 1986, p. 355, 357, cat. 32 p. 392, 397.

In het gereformeerd voortgezet onderwijs worden sinds 1985 examens Maatschappijleer afgenomen onder verantwoordelijkheid van het LVGS en de GVOLK. Bij dit **no**gal identiteit-gevoelige **vak** is dat van groot belang. Maar het brengt ook de verplichting met zich mee met het oog daarop professioneel en principieel goed lesmateriaal te ontwikkelen. Bovengenoemde organisaties betonen zich daarin **behoorlijk** actief.

Zo is er onlangs een katern verschenen **waarin** de massamedia worden besproken: met name de krant, de radio **en** televisie. **Als ik** me goed kan herinneren heb ik daarvan ook al eens een 'voorstadium' in m'n bezit gehad.

De definitieve uitgave ziet er fris uit. Er wordt gewerkt met korte, aansprekende teksten, afgewisseld met **op**-drachten. De documentatie **is** ter zake. Er zijn veel illustraties met **herkenbare** logo's en creatieve cartoons van drs. C. van Loon. We mogen meekijken in de 'keuken' van een redactie en van een omroep, waarbij vooral de persoonlijke noot jongeren zal aanspreken ('een dag uit het leven van een redacteur' van een krant en 'van een eindredacteur' van een actualiteitenrubriek). De leerlingen worden gedocumenteerd aan het denken gezet, bijvoorbeeld als het gaat om je kijk- en luistergedrag.

Belangrijk is ook dat **vanuit** de bijbel een handreiking wordt gegeven hoe je met de media kunt omgaan of je erdoor (al of niet) laat **beïnvloeden**. Overigens zou ik, binnen het geheel van de frisse en direct aansprekende taal van dit hoekje, voor de **pericoop** uit Filippenzen op bladzijde 39 gekozen hebben voor een modernere vertaling.

Het boekje kan ook goede diensten **bewijzen** voor bespreking onder jongeren, bijvoorbeeld in **verenigingsverband**, die geen gereformeerd onderwijs volgen of het vak maatschappijleer niet in hun pakket hebben opgenomen.

Jammer dat op pagina 6 de Hebreeuwse en Griekse tekst verwisseld zijn. Kortom: materiaal **waarmee** de scholen uit de voeten kunnen en dat ook in ander verband goed gebruikt kan worden.

H. Folkers

GEMEENTE-ZIJN IN OMMEN

Groen of Tromp

De kerk van Ommen is gastheer van de generale synode. Als gevolg daarvan heb ik nogal wat tijd doorgebracht in het gebouwencomplex van deze gemeente. Met het kerkgebouw van Ommen is iets merkwaardigs aan de hand. Wanneer je het op de traditionele manier benadert, moet je de ingang zoeken aan de Groen van Prinstererstraat. Dat is de zondagse ingang, voor de kerkdiensten en ook voor de oude consistorie. Maar als je deelneemt aan de doordeweekse activiteiten, moet je binnenkomen via *Het Baken*. De ingang van het prachtige zalencamp complex ligt aan de Trompstraat.

Die beide namen zouden een beetje symbolische betekenis kunnen hebben. De degelijke Groen, die eerst nadacht en dan tot handelen overging, tegenover de impulsieve Tromp, die een slag al gewonnen had voor hij een strategie had uitgestippeld.

Aan deze vergelijking moest ik onwillekeurig denken, toen ik een werkproject voor gemeente-opbouw onder ogen kreeg dat voor de Ommen gemeente is ontwikkeld.

Dit plan, dat uitgedacht is door een aantal gemeenteleden, ademt helemaal de sfeer van het dynamische vergadercentrum: de aanpak Tromp. Maar of het ook door de hoofdingang aan de Groen van Prinstererstraat naar binnen kan, daarnaar ben ik benieuwd.

Zoals gezegd, een aantal enthousiaste gemeenteleden heeft een geweldige hoeveelheid werk verzet om de gemeente bekend te maken met allerlei aspecten van gemeente-opbouw. Maar het lijkt erop dat de gemeente zelf nog niet helemaal voor het plan gewonnen is.

Toch heeft het plan zoveel interessante kanten, dat het ook andere gemeenten dienen kan.

Structuur van het plan

De werkgroep in Ommen wil de gemeente, in allerlei verband, aan het werk zetten. Daarvoor is een instructiekaart uitgegeven, waarin verschillende onderwerpen over gemeente-zijn een plaats ontvangen. Aandacht wordt gegeven aan de plaats van ieder kerklid in de gemeente van Christus. Elementen uit de belijdenis en schriftuurlijke hoofdlijnen hebben de aandacht. Daarna volgen hoofdstukken over de gemeenschap der heiligen, liturgie, onderwijs, levenswijding, opvoeding, huisbezoek, geldbesteding en barmhartigheid. Deze onderwerpen worden met elkaar in verband gebracht door middel van het schema voor gemeente-opbouw dat door prof. dr. M. te Velde is ontwikkeld.

Tot zover is er dus weinig nieuws. Het aardige van het Ommer plan is echter dat de onderwerpen zijn schetsen en een uitgebreide documentatie in een soort werkboek zijn samengebracht. Het voordeel daarvan is dat je je heel snel kunt oriënteren over een bepaalde zaak, maar vervolgens ook snel kunt nagaan waar in de recente literatuur over zo'n onderwerp meer te vinden is.

Wanneer een vereniging insteekt op het plan, kan zij voor het komende seizoen zelfstandig beslissen welke onderwerpen op het rooster worden geplaatst. En terwijl een inleider zich snel in de stof kan inwerken, kan ieder lid kiezen via welke lectuur hij of zij zich op een behandeling wil voorbereiden.

Het plan functioneert dus eigenlijk als een soort documentatie-centrum met leidraad.

Geen werkplan

Dat ik aandacht geef aan dit initiatief is niet om de schijnwerpers op een actieve gemeente te richten. Publiciteit heeft immers alleen maar zin wanneer ook anderen er iets mee kunnen doen. Welnu, zoals zo langzamerhand iedereen weet dat in Hattem een uitstekende documentatiemap klaarligt voor diakenen, zo hoop ik dat deze Ommer documentatie beschikbaar komt voor andere gemeenten.

Alleen, nu moet u niet denken dat u met de Ommer map een blauwdruk voor gemeente-opbouw in huis haalt. Noem het liever een schetsenbundel over dit onderwerp. Maar dan met deze bijzonderheid dat in hoofdlijnen heel

veel gegevens bijeen zijn gebracht.

Wat ontbreekt aan dit werkboek is een doordacht werkplan. Of, om het anders te zeggen; vastgesteld beleid. En dat is jammer.

Ik denk dat men in Ommen zelf met veel meer vrucht van het materiaal gebruik kan maken, wanneer bijvoorbeeld de kerkeraad zich het plan eigen maakt en het gebruikt voor beleidsontwikkeling op het gebied van gemeente-opbouw.

Daarom wil ik gemeenten adviseren, wanneer ze met dit studiemateriaal: actief aan de gang willen gaan: doe dat dan echt samen, onder verantwoordelijkheid van de kerkeraad. Anders bestaat het gevaar dat je wel enorm veel overhoop haalt met elkaar, maar dat het niet leidt tot daadwerkelijke opbouw van de gemeente. Voor opbouw is immers nodig dat je je door de bespreking van een onderwerp bewust wordt waar je mee bezig bent. Zodat je het goede kunt versterken en wat voor verbetering in aanmerking komt kunt veranderen.

Aan gemeente-opbouw moet een plan ten grondslag liggen, waarmee je beleid kunt maken.

Introvert?

Al bladerend in de map van Ommen drong zich nog een andere gedachte aan mij op. Professor Te Velde verdeelt de aspecten van gemeente-opbouw in twee hoofdrubrieken: de gemeenschap met God en de gemeenschap met elkaar. Ik denk dat je met die verdeling heel goed uit de voeten kunt.

Maar je moet je er wel van bewust blijven dat gemeente-opbouw vooral ook te maken heeft met de roeping van Gods kinderen in deze wereld: tegenover de schepping, de maatschappij, de ongelovige naaste.

Wij moeten ons intern goed organiseren om sterk en vruchtbaar in de wereld te staan.

Maar als je nu de onderwerpen inventariseert, die met gemeente-opbouw in verband worden gebracht, dan kan ik me niet aan de indruk onttrekken dat we wel heel erg veel met elkaar bezig zijn. Dus, met wat we als kerkleden aan activiteiten binnen de gemeente ondernemen.

Kijk, dat je energie moet steken in het ontwikkelen van een goede strategie, is duidelijk. En dat moet je doen door goed te luisteren naar God en goed te overleggen met elkaar. Maar vervolgens moet je met je plannen wel iets doen. En in dat stadium kun je niet in binnen-gemeentelijke activiteiten blijven steken.

Praten op de vereniging over je roeping als christen is nuttig. Maar alleen, als je die roeping vervolgens ook in praktijk brengt in de wereld om je heen.

Het is dodelijk voor de gemeente wanneer ze een infrastructuur voor zichzelf ontwikkelt en het daarbij laat.

Dat risico is wel degelijk aanwezig. Wie het verlossende woord in de kerk van gemeente-opbouw verwacht, zou wel eens kunnen vergeten dat het Woord van verlossing uitgedragen moet worden.

En dat doe je niet door eindeloos met elkaar in en uit te praten over allerlei binnen-kerkelijke thema's.

Waar blijft de werkgroep

Eén kritische noot wil ik nog kraken.

Een documentatiemap over gemeente-opbouw past heel goed in het leven van onze kerken. Wij lezen veel, praten graag, debatteren met elkaar. Zo is ons kerkelijk leven ingericht, met alle studieverenigingen. En daarom loop je het risico dat je blijft steken in het praten over dingen, zonder dat er verder iets gebeurt.

Daar komt bij dat een hele categorie in de gemeente niet zo goed uit de weg kan met deze vorm van activiteit. Zij zijn geen praat-mensen, maar doe-mensen. Voor gemeente-opbouw is het van belang ook deze leden van Christus' gemeente in te schakelen.

In Her Baken in Ommen heeft men daar wel oog voor.

Hef zalencomplex wordt regelmatig opgesierd met exposities, waarbij leden van de gemeente van hun kunnen blijf geven.

De één schildert, de ander boetseert of bewerkt steen. De tuin rond de kerk is een voorbeeld voor veel andere kerken.

En tijdens de synode is er een expositie, opgezet vanuit de kerkgeschiedenis. Waarbij niet alleen aandacht wordt gegeven aan de grote gebeurtenissen uit de geschiedenis, maar ook aan de vroomheid van het gewone volk. Je vindt er een prachtige Statenbijbel, maas ook een met veel toewijding geborduurde wandtekst.

Ik bedoel: als we ons ten doel stellen de hele gemeente te activeren, dan lukt dat alleen wanneer we oog hebben voor de verscheidenheid in de gemeente. En tot die verscheidenheid behoort ook de aard van de mensen: lees-mensen, en denkmensen, en doemensen, en artiesten, en schoffelaars, en diepgravers.

Wie die aard negeert, kan geen goed werkplan maken.

Want je kunt je doel alleen bereiken als iedereen zijn kwaliteiten in kan brengen.

Het blijkt dat in Ommen, en in andere kerken, veel van zulke kwaliteiten aanwezig zijn. De vraag is: wie zal ze zo mobiliseren dat de gemeente als geheel erdoor wordt gebouwd!

H. Folkers

KINDEREN VAN EEN VADER

Onder deze titel schreef ds. A.J. Moggré, emeritus-predikant van de Nederlands Gereformeerde Kerken, een boekje 'over de onderlinge relatie van de Nederlands Gereformeerde Kerken en de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)'.

We kunnen niet breed op de inhoud ingaan. Al eerder wijdden we een uitvoerige bespreking aan het boek van ds. G. van den Brink en ds. H.J. van der Kwast *Een kerk ging stuk*.

We komen bij ds. Moggré in een ander klimaat dan het laatste boek. Het komt sympathieker over en legt ook duidelijk andere accenten. Met nadruk wil de auteur vasthouden aan wat in art. 5 NGB beleden wordt inzake het zonder enige twijfel geloven van alle bijbelboeken. In tegenstelling tot bijvoorbeeld zijn medekerkgenoot drs. H. de Jong.

Ds. Moggré deelt mee de verschijning van de 'Open Brief' altijd betreurd te hebben. De ondertekenaars hebben z.i. te weinig oog voor datgene, waarom het in de Vrijmaking ging (71). Zij hebben met deze brief, hoewel onbedoeld, bijgedragen 'aan het tegenstaan en bedroeven van de Geest van God' (73). De schrijver noemt het dan ook een dwaalweg dat ds. Van der Ziel en anderen contact en hereniging zochten met de synodaal Gereformeerde Kerken.

Op deze punten stemmen we dus hartelijk met hem in. Maar verder?

Van de Drie Formulieren van Eenheid zou gelden 'dat zij krachteloos zijn door het vlees', evenals de wet (34). Ja, dit geldt zelfs van de hele bijbel als boek! Bijbel, belijdenis en kerkorde zijn alle drie krachteloos door het vlees. 'En sinds wanneer is $0 + 0 \neq 0$ niet meer gelijk aan 0' (35). Zeker, de auteur bedoelt dat Geest en Woord samen dienen te gaan. Maar hier worden dilemma's gesteld die onjuist zijn en zeer verwarrend werken.

Allerlei afspraken van de Kerkorde worden 'bovenschriftuurlijke bindingen' genoemd (47). Het pleit wordt gevoerd voor een 'open avondmaalstafel' en er wordt blijdschap over uitgesproken 'dat menige Nederlands gereformeerde kerkeraad deze bijbelse en niet een kerkelijke grens om de Avondmaalstafel trok'. Deze bijbelse grens is dan: slechts hen weren, die naar de Schriften geen deel in het rijk van Christus hebben en verder alle broeders en zusters uit andere kerken toelaten (53). Wat de kerkorde voorschrijft inzake het toelaten van hen, die 'belijdenis van het geloof naar de gereformeerde leer' hebben gedaan (art. 60) zal wel als 'krachteloos door het vlees' door ds. Moggré verworpen worden.

Wel heeft hij kritiek op de opvattingen van ds. B. Telder,

die ontkende dat gelovigen meteen bij hun sterven naar de hemel gaan, maar tegelijk verzet hij zich tegen de veroordeling van diem leer door de Gereformeerde Kerken. Van diens boek *Sterven... en dan?* schrijft hij zelfs dat het 'in het leven van menig Nederlands gereformeerd gezin en op diverse kansels de kostelijke vrucht van een levende toekomstverwachting' draagt. Daarom 'blijven wij onze broeder in de Here, wijlen ds. B. Telder, dankbaar voor zijn onderwijs uit de Schriften' (86).

Hoezeer we ook de hartelijke bewogenheid van deze predikant verstaan en een andere kerkelijke opstelling signaleren dan bij de schrijvers van *Een kerk ging stuk*, we kunnen niet ontkennen dat zijn hier voorgedragen opvattingen hem duidelijk tot een echte 'buiten-verbinder' maken. Daarom zal een hereniging, zoals hij die zoekt, niet mogelijk zijn.

W.G. de Vries

N.a.v.: A.J. Moggré, *Kinderen van één Vader*, Uitg. Van den Berg, Kampen. Prijs f 21,50.

De ouderling afschaffen?

In het (hervormde) *Gereformeerd Weekblad* schrijft ds. W. van Gorsel:

'Lantaarnopstekers en rietvlechters zijn uitgestorven, Turfstekers zijn er ook niet meer. Waarom? Omdat er geen behoefte meer is aan het werk dat ze deden. Andere beroepen zijn er nog wel, maar ze hebben zich aangepast aan de veranderende tijd. Een loodgieter giet geen lood meer. Een kamerheer van de koningin heeft niet meer tot taak 's ochtends de koninklijke nachtspiegel leeg te gooien.'

Dit, wat ludieke proza vormt de inzet van een artikeltje dat ik aantrof op de Podiumpagina van *Trouw*, 27 mei jl. Het is van de hand van een mij onbekende Elma Schreuder die – zelf ouderling – van mening is dat het ambt van ouderling maar beter kan worden afgeschaft. Zij voert daarvoor verschillende motieven aan.

In de eerste plaats constateert zij dat het steeds moeilijker wordt mensen bereid te vinden dat ambt te aanvaarden. Ze hebben geen tijd of geen zin, of ze voelen zich ongeschikt.

Een tweede reden ziet zij in het functieverlies van het ambt. Voorheen hadden ouderlingen een duidelijke taak. Ze oefenden tucht en opzicht uit over de gemeente. Ze boden stichting en vertroosting. Maar al deze zaken zijn volgens haar uit de tijd. Mensen zijn mondig geworden, wanneer zij in de problemen zitten, dan zoeken ze deskundige hulp bij maatschappelijk werkers en psychiaters, en een ouderling zal zich wel enkele malen bedenken voordat hij gemeenteleden bestraffend toesprekt over een bepaalde 'zonde'...

Ook de gemeenteleden zien de noodzaak van het ouderlingenambt niet meer in, zegt Elma Schreuder, en dat zou dan een derde motief zijn om het maar af te schaffen. Een deel van de mensen in haar wijk stelt een bezoek niet op prijs, een ander deel ontvangt haar 'omdat het zo hoort'. Maar echte behoefte aan een gesprek hebben de meesten niet.

Ik heb haar verhaal wat samengevat, maar de conclusie kan duidelijk zijn. Zij brengt die als volgt onder woorden:

'Welnu, als die behoefte aan ouderlingen er vrijwel niet is, en als ouderlingen vrijwel niet te vinden zijn, waarom heffen we dan het ouderlingschap niet op? Waarom zien we dan niet onder ogen dat het ambt van ouderling uit de tijd is? Dat het bijgezet moet worden bij andere ambachten als die van lantaarnopsteker en kanklorser? Waarom bezinnen we ons dan niet op andere mogelijkheden om de gemeenteleden bij de kerk te betrekken?'

Herkenbaar

Hoewel het hele verhaal pknkt tot tegenspraak heb ik de heu- wuste ouderling eerst maar helemaal laten uitspreken. Ik laat nu maar buiten beschouwing dat zij een vrouw is die naar onze vaste overtuiging geen ambt in de gemeente van Christus behoort te bekleden. Maar een man uit de kring waartoe zij behoort had hetzelfde kunnen zeggen.

Voorts denk ik dat zij de situatie in haar sektor van de kerk – dat kan zowel de Gereformeerde als de Hervormde Kerk zijn – wel juist heeft geschetst. Het is daar dikwijls een probleem de vakatures vervuld te krijgen. Wie weleens kerkbladen uit die hoek onder ogen krijgt kan weten dat es soms wordt gesmeekt en ge- soebat dat mensen zich voor minstens één ambtsperiode he- schikbaar willen stellen. Want men kiest en benoemt niet, men gaat als regel de gemeente door om ouderlingen te werven. En

wanneer iemand zich ten langen leste bereid heeft verklaard, dan is de benoeming alsnog een formaliteit.

Dat het ambt in die kringen lijdt aan functieverlies is nok duide- lijk. De ambtsdragers zelf zien hun taak meestal niet zo zitten en de gemeenteleden weten ook nauwelijks wat ze van een ouder- ling kunnen verwachten. Bezoecken zijn dikwijls uitgehold tot een stukje 'goodwill' van de zijde van de kerkeeraad. Een blijk van meeleven. Niet een pastoraal gesprek, de ouderling zou niet weten hoe hij dat moest voeren en de gemeenteleden zitten er niet op te wachten.

Ik weet dat ik wat chargeer, maar dat is zo ongeveer het beeld. Voordat we nu 'ach en wee' roepen over de uitholling en het functieverlies van het ambt is het wellicht goed de hand in eigen boezem te steken. Want de problematiek die wordt aangesneden is onder ons op z'n minst herkenbaar. Meestal is het in onze meelevende gemeenten wat minder problematisch om de vaka- tures vervuld te krijgen, maar ook wij lijden aan een chronisch gebrek aan kader. En de verontschuldigungen – 'geen tijd, geen zin en niet geschikt' – worden ook onder ons gehoord.

Wij zullen ook eerlijk moeten erkennen dat onze huisbezoeken lang niet altijd beantwoorden aan het doel. Ook onze mensen zijn mondig en raadplegen eerder een deskundige, zoeken eer- der professionele hulp, dan dat ze hun problemen aan ouderlin- gen voorleggen.

Er tenslotte, welke ouderling kent niet de gezinnen in zijn wijk waar hij niet welkom is! Of waar hij wel ontvangen wordt, maar dan plichtmatig? De schotten tussen de modaliteiten blijken toch minder waterdicht dan we misschien wel dachten...

Niets nieuws

Overigens zijn de klachten over het slecht of minder goed func- tioneren van het ambt niet van vandaag of gisteren. De kerkge- schiedenis is er om ons te leren dat er niets nieuws onder de zon is. Men hoeft alleen maar bijvoorbeeld de werken van Jakobus Koelman te lezen, die klaagt over de gemakkelijke manier waar- op naar zijn mening de ouderlingen hun taak opvatten. Ze zijn al tevreden wanneer ze de kerkeeraadsvergaderingen hebben bijge- woond en wanneer ze terloops vamen met de predikant 'de huis- nodiging' voor het Heilig Avondmaal hebben gedaan. Het zie- kenbezoek laten ze maar aan de dominees over, ze hebben te weinig onderscheidingsvermogen om de preken te kunnen ko- oordelen. En ondanks het feit dat er zoveel op hun werk a m te merken valt worden er tegen nalatige ouderlingen geen maatre- gelen genomen.

Het is ruim driehonderd jaar geleden dat Koelman deze klacht uitte. Blijkbaar functioneerde ook toen het ambt van ouderling niet optimaal...

Het is opvallend dat de mannen van de Nadere Reformatie, die zoveel kritiek hadden op de ambtelijke praktijk, juist het ambt van de ouderlingen met zoveel verve hebben verdedigd. En dan niet in de eerste plaats omdat er ook toen nog zoveel tmuwe ou- derlingen waren, die hun taak wel serieus opvatten. Evenmin omdat er nok toen nog veel gemeenteleden waren die de ouder- lingen wel in ere hielden.

Want dat was een beetje de tendens van een aantal ingezonden stukken in *Trouw*, enkele dagen na het artikel van Elma Schreu- der (2 en 3 juni). De reacties waren allemaal in dezelfde geest; er zijn nog tal van ouderlingen die hun werk met vreugde doen. Er zijn ook nog tal van gemeenteleden die bezoek van een ou- derling op prijs stellen. Uiteraard mogen we dankbaar zijn voor dergelijke geluiden, die gelukkig ook onder ons nog worden ge- hoord. Welke ouderling heeft niet een aantal gezinnen in zijn wijk, waar hij graag komt en waar hij zelf gesterkt vandaan komt? En welke ouderling heeft niet de ervaring van een tie-

zoek, **waar** hij zo tegenop zag. maar dat achteraf zo meeviel?

Maar dat zijn geen argumenten om het oudcrlingschapdan toch maar te handhaven. Er was er slechts één van de briefschrijvers in *Trouw* die opmerkte: 'Ouderling is een ambt, geen beroep'. Daarmee is de kern van de zaak geraakt.

Het is een ambt dat niet door mensen is uitgevonden, maar door de Heere Zelf ingesteld (zie Ef. 4 : 11, 1 Cor. 12 : 28, 1 Tim. 5 : 17 enz.). Toen het in de Middeleeuwen sterk verbasterd was (de presbyter werd priester!) heeft Calvijn het in ere hersteld. Bekend is de uitspraak van O. Noordmans: 'toen Calvijn de pion van de ouderling trok, zette hij daarmee de paus schaakmat'. In de Gereformeerde traditie is het ambt dan ook het opzienersambt, dat voor de opbouw van de gemeente de eeuwen door van ongekende betekenis is geweest.

net is een typisch verschijnsel van onze pragmatische tijd om de praktijk te leren beslissen over de theorie. Wat minder goed functioneert kan beter maar afgeschaft worden. Wat wel voldoet moet in stand blijven.

Maar zo kunnen we niet omgaan met het door Christus ingestelde ambt? De ouderling moet niet van het kerkelijk toneel verdwijnen omdat er ouderlingen of gemeenteleden zijn die dat ambt 'niet meer zien zitten'. Hij moet ook niet gehandhaafd worden omdat hij toch blijkbaar nog wel functioneert. Beslissend is slechts wat het Bevestigingsformulier voor de dienaren van het Woord zegt (maar dat evenzeer van toepassing is op de ouderlingen) 'dat de Here wil dat zulk een ambt altijd zal blijven'.

W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

BEROEPEN

Beroepen te Creil i.c.m. Nagele, te Nijega-Opeinde i.c.m. Mildam, te Ulrum en te Harkstede i.c.m. Overschild: E.J. Hempenius, kandidaat te Kampen; te Nijkerk: G. Zomer Jzn. te Spakenburg-Zuid; te Rotterdam-Noord: S. Schaaij te Zwartsluis; te Vroomshoop en te Driebergen-Rijsenburg: P.R. Baas, predikant te Spakenburg-Zuid, uitgezonden geweest voor de zending naar Irian Jaya.

HULPDIENTSTEN

Ds. J.M. Goedhart, emeritus-predikant van de Geref. Kerk te Leek is twee weken geleden naar Pretoria in Zuid-Afrika vertrokken naar de Vrije Geref. Kerk in Pretoria. Ds. Goedhart verricht daar hulpdiensten in de gemeente. Deze kerk kent twee predikantsplaatsen, waarvan er een vacant is sinds het vertrek van ds. E.A. de Roer naar Nederland.

KERKDIENTSTEN

De diensten in Brunssum worden vanaf 4 juli weer gehouden in de Herv. Bethelkerk, Prins Hendriklaan/hoek Heugenstraat, Brunssum. De aanvangstijden zijn op 4 en 11 juli: 10.00 en 17.00 uur en van 18 juli tot en met 8 augustus 9.00, 10.30 en 17.00 uur.

De diensten in Venlo worden gehouden in 'Ons Huis', Smeliënstraat 33, Venlo. Aanvangstijden: 10.00 en 17.00 uur.

AFSCHEID

Ds. A.S. van der Lugt nam zondag 20 juni jl. afscheid van de gemeente Rijswijk (Z.H.) en Pijnacker-Nootdorp in verband met zijn vertrek naar de kerk te Rotterdam-Centrum (evangelisatie-werk etnische minderheden Rijnmondgebied) waar hij 4 juli a.s. intrede doet.

Ds. A.H. Verbree nam zondag 27 juni jl. om 14.30 uur afscheid van de gemeente te Ulrum in verband met zijn vertrek naar Gramsbergen, waar hij 11 juli a.s. intrede doet.

ONTSLAG

De kerkeraad van de Geref. Kerk te Capelle a/d IJssel heeft, na voorgaand oordeel van de classis Rotterdam en na instemmend advies van de provinciale deputaten ad art. 49 KO, aan ds. A. Kooij op eigen verzoek ontslag verleend uit zijn dienst aan Woord en sacrament.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Langeslag * *Diaconie*: J. Datema, Grote Beukelaar 35, 8141 BN Heino, ☎ (0572'6)1047 (p.87).

Mussel * *Scriba*: A. Wubs, Kopstukken 26, 9584 TC, ☎ (05994)54323 (p.70).

Siegerswoude-Frieschepalen * *Secretariaat*: K. Varwijk, Binnenwei 7, 8248 KT; *Penningmeester*: H. de Roer, Van Houtenweg 6.9248 SC (p.57).

Deputaatschap Archief en Documentatie * *Secretaris*: Drs. F.F. Noordhuis, Slangenvecht 4, 3813 LT Amersfoort. ☎ (033) 1306418. *Penningmeester*: E.Th. de Vries, Stadliouderslaan 102, 3761 EN Soest, ☎ (02155) 17990, bankr. 39.31.88.337. Rabobank Apeldoorn (p.155)

* Als regel horen die adre?-gegevens in deze rubriek thuis, die ook te vinden zijn in **het Handboek**.

* Ook het nrcuws betreffende beroepingswerk, examina en preekconsenten, **particuliere** en **generale synoden**, kerkelijke agenda, jubilea, overleden predikanten en het nrcuws van in het Handboek vermelde verenigingen kan worden ingestuurd (geen verslagen!).

* De redactie van de nrbrek behoudt i.v.m. beschikbare ruimte zich het recht voor, informatie in te korten of niet op te nemen.

* Gegevens dienen uitsluitend *schriftelijk* opgegeven te worden: De Reformatie, t.a.v. 'Uit de kerken', Postbus 25, 4460 AA GOES. *Per fax* is ook mogelijk: (01100) 16492.

* In her algemeen geldt: informatie die donderdagochtend bij ons binnen is, staat afgedrukt in **De Reformatie** van de daaropvolgende week.

PASTORAAL

Oosterbaan & Le Cointre b.v.

Postbus 25, 4460 AA GOES
01100-15591

Drs. Wubbo Scholte
Met kippevel
angst en angststoomissen

Je bent bang voor mensen, op straat, of in de kerk. Je durft niet te praten met **anderen**. Of je hebt angst voor God. Heb ik een **obsessie**? 'Ik moet het wel altijd doen - er zit dwang achter!' **Wat** houdt angst in? Hoe belemmert het? Wat is er aan te doen?

Allerlei vormen van angst, met de gevolgen. O.a.: examenvrees, pamekgevoelens, trauma's, enz. Maar ook de therapieën.

Een boekje voor hen, die zichzelf en anderen hierin herkennen.

128 pag., ing., f 15,00.

Verkrijgbaar
bij de boekhandel

Leest u **DE REFORMATIE** van een ander?

Neem zelf een abonnement voor maar £ 45,25 per halfjaar

Vul onderstaande bon in en stuur hem in een open envelop zonder postzegel aan:
De Reformatie, Antwoordnummer 10, 4460 VB Goes.

Of bel even: 01100-15591

Ja, ik wil voortaan De Reformatie elke week in mijn brievenbus.

Naam: .....

Adres: .....

Postcode: .....

Woonplaats: .....

Ik wacht met betalen op uw acceptgirokaart.